

Glosy

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2014 roku, I CSK 330/13

Uzasadnienie

Uwzględniając częściowo powództwo wytoczone przez powoda X. przeciwko pozwanej Y., Sąd Rejonowy, wyrokiem z 26 czerwca 2012 r., ustanowił między stronami rozdzielną majątkową małżeńską z dniem 26 kwietnia 2010 r., natomiast dalej idące powództwo oddalił. Powód domagał się ustanowienia rozdzielności majątkowej małżeńskiej z dniem 31 lipca 1998 r., gdyż, jak twierdził, od tego dnia między nim a pozwaną istnieje faktyczna separacja.

Z ustaleń Sądu pierwszej instancji wynikało, że strony zawarły małżeństwo w dniu 6 lipca 1985 r. i z małżeństwa tego mają [...] dzieci. Mimo że w dniu 31 lipca 1998 r. pozwana wraz z córkami wyjechała do Francji, strony nadal współdziałały z sobą w zakresie spraw majątkowych. Celem tego wyjazdu była chęć nadzorowania przez nią remontu wspólnej posiadłości. Powód odwiedzał pozwaną w weekendy, interesował się też prowadzonymi pracami, a w 2000 r. strony wyjechały do USA na miesięczne wakacje. W dniu 18 lutego 1999 r. strony nabyły na zasadach wspólności małżeńskiej lokal mieszkalny w W., natomiast w dniu 8 kwietnia 2000 r. nabyły notarialnie ponad trzy hektary ziemi, powiększając tym samym posiadłość we Francji. Na wniosek pozwanej Tribunal de Grande Instance [...] (Sąd Wielkiej Instancji w [...]; Francja) tymczasowym orzeczeniem z 20 grudnia 2001 r. upoważnił strony do oddzielnego zamieszkania, niemniej jednak także po wydaniu tego orzeczenia strony podejmowały czynności wskazujące na ich współdziałanie w sprawach majątkowych.

Mając na względzie poczynione ustalenia faktyczne, Sąd pierwszej instancji uznał, że nie wystąpiły powody dla ustanowienia rozdzielnosci majątkowej z datą wsteczną, tj. z dniem 31 lipca 1998 r.

Od powyższego wyroku powód wniósł apelację, domagając się jego zmiany przez ustanowienie rozdzielnosci majątkowej z dniem 20 grudnia 2001 r., czyli od dnia wydania we Francji orzeczenia o „separacji prawnej”.

Sąd Okręgowy, dzieląc ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu Rejonowego, wyrokiem z 22 listopada 2012 r. apelację powoda oddalił.

Sąd Okręgowy przyjął, że „mimo orzeczenia formalnej separacji w dniu 20 grudnia 2001 r. strony nadal współdziałały z sobą w zakresie spraw majątkowych oraz podejmowały wspólne decyzje dotyczące ich wspólnego majątku”. Wskazał, że ustanowienie rozdzielnosci majątkowej z datą wsteczną może być orzeczone tylko w wyjątkowych, uzasadnionych wypadkach. Należy bowiem brać pod rozwagę nie tylko interes małżonka występującego o ustanowienie rozdzielnosci i pozostałej rodziny, lecz również skutki, jakie pociągnie za sobą zniesienie wspólności dla drugiego małżonka oraz dla osób trzecich. W okolicznościach sprawy zniesienie wspólności majątkowej z datą wsteczną zachwiałoby równowagę majątkową między małżonkami oraz poczucie bezpieczeństwa pozwanej. Naruszony zostałby jej interes, a co za tym idzie — dobro rodziny.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Okręgowego powód zarzucił naruszenie art. 614 § 1 w zw. z art. 54 § 1 k.r.o. oraz art. 1145 k.p.c. przez nieuwzględnienie orzeczenia sądu francuskiego z dnia 20 grudnia 2001 r., orzekającego separację stron i pominięcie, że separacja prowadzi w skutkach do powstania rozdzielnosci majątkowej między stronami zarówno w świetle prawa francuskiego, jak i polskiego, a także przez bezpodstawne i dowolne ustalenie daty powstania rozdzielnosci majątkowej. W konsekwencji wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez ustanowienie rozdzielnosci majątkowej między stronami z dniem 20 grudnia 2001 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

Przed przystąpieniem do oceny zarzutów skarżącego należy rozważyć zagadnienie jurysdykcji krajowej w sprawie. Wprawdzie powód nie podniósł w tym zakresie zarzutu w skardze kasacyjnej, jednak zważywszy na fakt, że brak jurysdykcji krajowej skutkuje nieważnością postępowania (art. 1099 § 2 k.p.c.), a tę Sąd Najwyższy w granicach zaskarżenia musi brać pod rozwagę z urzędu (art. 39813 § 1 zd. 2 k.p.c.), konieczne jest ustosunkowanie się do kwestii, czy sądy polskie mają w sprawie jurysdykcję krajową.

Sprawa o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej małżeńskiej jest sprawą z zakresu stosunków majątkowych małżeńskich. Sprawy dotyczące stosunków majątkowych małżeńskich nie są objęte zakresem zastosowania któregośkolwiek z aktów prawnych składających się na regulacje Unii Europejskiej w dziedzinie jurysdykcji krajowej oraz uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń. Zostały one wyraźnie wyłączone z przedmiotowego zakresu zastosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (art. 1 ust. 2 lit. a). Nie należą też do przedmiotowego zakresu zastosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r., dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie nr 1347/2000, które stosuje się tylko w sprawach małżeńskich niemajątkowych (art. 1 ust. 1 lit. a).

W sprawie nie ma jednak także podstaw do stosowania kodeksu postępowania cywilnego w odniesieniu do oceny jurysdykcji krajowej sądów polskich. W stosunkach między Francją a Polską obowiązuje bowiem umowa o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego (Dz.U. z 1969 r., Nr 4, poz. 22; dalej jako: umowa polsko-francuska). Zachowała ona znaczenie w zakresie, w którym nie stosuje się rozporządzenia nr 44/2001 (art. 70 ust. 1) i rozporządzenia nr 2201/2003 (art. 62 ust. 1). Umowa obejmuje swoim zakresem zastosowania sprawy małżeńskie, w tym powstałe na tle stosunków majątkowych między małżonkami (art. 5 i 6 umowy). Należy zatem przyjąć, że obejmuje ona również sprawy o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej między małżonkami. Z zaakceptowanego przez Sąd Okręgowy ustalenia faktycznego Sądu pierwszej instancji wynika, że powód i pozwana mają polskie obywatelstwo (zob. k. 579 odwrót); pozwana zamieszkuje we Francji, powód zaś w Polsce. Te okoliczności pozwalają jednoznacznie przyjąć, że w sprawie należało zastosować wspomnianą umowę. Można zatem uznać, że jurysdykcja krajowa sądów polskich w sprawie wynikała z art. 9 umowy, który stanowi, iż w sprawach dotyczących stosunków prawnych między małżonkami jurysdykcja należy do sądów Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium małżonkowie mają lub mieli ostatnie miejsce zamieszkania. Ponieważ małżonkowie nie mają (nie mieli w chwili wniesienia pozwu) miejsca zamieszkania w tym samym państwie, gdyż jedno z nich (pозwana) zamieszkuje we Francji, a drugie (powód) — w Polsce, dla oceny jurysdykcji krajowej decydujące powinno być ustalenie, gdzie, tj. w Polsce czy we Francji, małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania. Dodać należy, że w rozu-

mieniu art. 1 umowy, miejscem zamieszkania osoby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron jest miejsce jej stałego pobytu na terytorium tej Strony. Okoliczności sprawy wskazują, że powód i pozwana do lipca 1998 r. mieli w Polsce miejsce zamieszkania w rozumieniu art. 1 umowy. Następnie pozwana wyjechała do Francji i tym samym przeniosła tam swoje miejsce zamieszkania. Nie jest jasne, czy powód po lipcu 1998 r. w jakimkolwiek czasie, w szczególności przed grudniem 2001 r., miał we Francji miejsce zamieszkania w rozumieniu art. 1 umowy. Z akt sprawy wynika, że w 1999 r. powód zakupił mieszkanie w W., w którym przebywał i nadal przebywa. Z oświadczenia złożonego w dniu 9 listopada 2001 r. (k. 417) wynika, że przez większą część czasu przebywał w tym okresie poza Francją, z uwagi na sprawy zawodowe i biznesowe; do domu we Francji przyjeżdżał jednak regularnie (w weekendy) celem spędzania czasu z żoną oraz [...] dziećmi. W akcie notarialnym sporządzonym w dniu 8 kwietnia 2000 r. przed notariuszem we Francji, obejmującym umowę zakupu ziemi w celu powiększenia posiadłości stron we Francji, podano, że powód i pozwana „zamieszkali razem w [...]” (miejscowość, w której położona jest posiadłość stron; k. 448). Ponadto, w lutym 2001 r. trofea myśliwskie powoda uzyskane przezeń w czasie poprzednich lat przewieziono do posiadłości stron we Francji. W świetle sentencji orzeczenia tymczasowego Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r., powód miał mieć miejsce zamieszkania w Londynie (k. 264). Wreszcie, według ustaleń Sądu pierwszej instancji, pozwana w 2006 r. przyjechała do Polski wraz z córką i przez ponad rok przebywała w Polsce. Córka w Polsce chodziła do szkoły.

Dla przyjęcia jurysdykcji sądów polskich wystarczające jest ustalenie, że w latach 2006—2007 pozwana przejściowo miała miejsce zamieszkania w Polsce. Oznacza to, przy założeniu jednak, że także powód w tym okresie zamieszkiwał w naszym kraju, iż Polska była państwem-stroną Umowy, w którym obie strony miały (ostatnio) miejsce zamieszkania. Prowadzi to, w ocenie Sądu Najwyższego, do konkluzji, że sądy polskie mają w niniejszej sprawie jurysdykcję krajową na podstawie art. 9 Umowy.

Przechodząc z kolei do podstaw kasacyjnych, należy podkreślić, że zgodnie z art. 54 § 1 k.r.o., orzeczenie separacji powoduje powstanie między małżonkami rozdzielności majątkowej. Przywołany przepis wiąże więc z orzeczeniem separacji skutek prawny w postaci ustanowienia między małżonkami rozdzielności majątkowej, dlatego też pozwany dopatruje się naruszenia art. 54 § 1 k.r.o. w tym, że Sąd drugiej instancji, rozpatrując sprawę o ustanowienie rozdzielności majątkowej, pominął w swych rozważaniach orzeczenie tymczasowe Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r., na mocy którego — w jego ocenie — orzeczono o separacji stron.

Ustosunkowując się do tego zarzutu, w pierwszej kolejności przyjąć należy, że w zakresie, w jakim art. 54 § 1 k.r.o. stanowi o orzeczeniu separacji i jego skutku w postaci ustanowienia z mocy prawa rozdzielności majątkowej, chodzić może nie tylko o orzeczenie separacji przez sąd polski, ale także przez sąd obcy. Z treści i celu art. 54 § 1 k.r.o. nie można bowiem wywieść wniosku o tym, jakoby wyłącznie orzeczenie o separacji przez sąd polski miało wywoływać skutek przewidziany w tym przepisie.

Co się jednak tyczy orzeczenia separacji wydanego nie przez sąd polski, lecz przez sąd obcy, to zastosowanie art. 54 § 1 k.r.o. wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdy orzeczenie zagraniczne jest odpowiednikiem orzeczenia polskiego sądu o separacji. W związku z tym powstaje zasadnicze pytanie, czy orzeczenie tymczasowe Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r. podlega uznaniu w Polsce, a jeśli tak, to czy stanowi odpowiednik znanego w polskim porządku prawnym orzeczenia separacji. Otóż wbrew zapatrywaniu powoda, do uznania w Polsce orzeczenia tymczasowego Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r. nie może mieć jednak zastosowania art. 1145 k.p.c. w jego brzmieniu obowiązującym po 1 lipca 2009 r., a to ze względu na fakt, że ta wersja przepisu ma zastosowanie jedynie do orzeczeń zapadłych po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Poza tym, pierwszeństwo przed nim miałyby inne regulacje, w tym przede wszystkim wskazywana już umowa polsko-francuska. Uznaniu i wykonaniu według postanowień tej umowy podlegają bowiem orzeczenia wydane w postępowaniu procesowym i nieprocesowym w zakresie zagadnień objętych jej przedmiotowym zakresem zastosowania (art. 19). Uznanie orzeczeń następuje w sposób automatyczny (*ex lege*), co oznacza, że nie jest konieczne przeprowadzenie w tym zakresie żadnego odrębnego postępowania, a oceny w przedmiocie uznania dokonuje sąd lub inny organ, przed którym toczy się postępowanie, w którym powoływane jest przez jedną ze stron orzeczenie mające podlegać uznaniu. Ocena, czy orzeczenie tymczasowe Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r. mogłoby podlegać uznaniu w Polsce według umowy polsko-francuskiej, wypada negatywnie z punktu widzenia przesłanek uznania przewidzianych w tej umowie. Decyduje tu argument, że orzeczenia tymczasowego sądu francuskiego nie można w żadnym razie uznać za odpowiednik orzeczenia separacji w rozumieniu prawa polskiego. Jak wynika z uzasadnienia orzeczenia tymczasowego Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r., zapadło ono po bezskutecznej próbie pojednawczej (art. 252 francuskiego kodeksu cywilnego w brzmieniu z 2001 r.), podjętej w związku ze zgłoszonym przez pozwaną żądaniem orzeczenia rozvodu z winy powoda. Orze-

czenie to obejmuje więc jedynie środki tymczasowe (*mesures provisoires*) stosowane przez sąd przed ewentualnym orzeczeniem rozvodu i tylko na czas do jego orzeczenia. Nie chodzi w tym wypadku o orzeczenie separacji małżonków (*séparation de corps*), która była i jest odrębnie uregulowana we francuskim kodeksie cywilnym. Skutki w zakresie węzła małżeńskiego wywołuje zaś tylko orzeczenie o separacji (*séparation de corps*), a nie orzeczenie o środku tymczasowym (por. art. 299 francuskiego kodeksu cywilnego w brzmieniu z 2001 r.). Ponadto orzeczenie o separacji (*séparation de corps*) wywołuje skutek w postaci rozdzielności majątkowej pomiędzy małżonkami; skutku takiego nie wywołuje omawiany środek tymczasowy (art. 302 ust. 1 i art. 1441 francuskiego kodeksu cywilnego). W efekcie, nawet gdyby orzeczenie tymczasowe Tribunal de Grande Instance z 20 grudnia 2001 r. zostało uznane w Polsce, nie mogłoby wywoływać skutku, o którym mowa w art. 54 § 1 k.r.o.

Sąd Najwyższy — jak wynika z art. 39813 § 1 k.p.c. — rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, biorąc pod rozwagę z urzędu jedynie nieważność postępowania. Ponieważ podniesiony przez skarżącego zarzut naruszenia art. 614 § 1 w zw. z art. 54 § 1 k.r.o. oraz art. 1145 k.p.c. okazał się chybiony, wniesiona skarga podlegała oddaleniu jako pozbawiona uzasadnionych podstaw.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 39814 k.p.c.).

O kosztach postępowania Sąd orzekł na podstawie art. 98 § 1 w zw. z art. 391 § 2 w zw. z art. 39821 k.p.c.